

Opstaan en weer vallen: partij en vakbeweging

Dat de FNV en PvdA betere tijden gekend hebben, is zachtjes uitgedrukt. Intern, maar vooral ook onderling is er volop onrust. Toch gloort er hoop. Daarvoor zullen vakbeweging en partij echter wel aansluiting moeten vinden bij nieuwe maatschappelijke initiatieven als energie- en zorgcoöperaties.

ELLA VOGELAAR

Oud-minister voor Wonen, Wijken en Integratie en oud-vice-voorzitter van de FNV

Vóór de fusie met het NKV, behorend tot de katholieke zuil, was de band tussen het sociaal-democratische NVV en de PvdA lange tijd als vanzelfsprekend hecht. Beide ijverden voor bestaanszekerheid voor de arbeiders, verheffing van het volk onder het rode vaandel van het socialisme. De totstandkoming van de FNV in 1981 paste in de ontzuiling van de Nederlandse samenleving, die ook leidde tot het uiteenvallen van de rode familie. FNV en PvdA raakten minder vervlochten. In de periodes dat de PvdA in de regering zat en mede verantwoordelijkheid droeg voor looningrepen en verslechteringen in de sociale zekerheid, leidde die ontvlechting tot heftige confrontaties. Denk aan het verzet tegen de voorstellen rond de ziektewet van Ien Dales, het WAO-drama met Wim Kok en Elske ter Veld in de regering, en niet te vergeten het huidige conflict tussen de FNV en PvdA-minister Plasterk over het loonakkoord met de ambtenarenbonden. Ondanks die confrontaties bleef er door de jaren heen toch een gevoel van bondgenootschap bestaan, de talloze transfers van mensen uit

de vakbeweging die vooraanstaande posities gingen bekleden binnen de PvdA — en in mindere mate ook omgekeerd — vormen daar een illustratie van.

De laatste jaren is er sprake van een groeiende sympathie voor de SP onder FNV-leden. Veel bestuurders en kaderleden van FNV-bonden zijn al dan niet prominent lid van de SP. Mede onder hun invloed is er een herlevend activisme binnen de FNV. De vraag is wat dit betekent voor de relatie tussen de twee historische zielsverwanten. Aan de hand van mijn eigen ontwikkelingsgeschiedenis wil ik een poging wagen daarop te reflecteren.

CPN'er in de vakbeweging

Ik ben een kind van de democratiseringsbeweging van de jaren zestig. Op de golven van die beweging dreef ik de vakbeweging in. Eerst was ik betrokken bij de oprichting van de politieke studentenvakbond op de hogeschool De Horst in Driebergen en zodra ik in 1972 ging werken, werd ik natuurlijk lid van de 'echte'

Ella Vogelaar *Opstaan en weer vallen: partij en vakbeweging*

vakbond. In mijn geval was dat de ABOP (nu AOb), de onderwijsbond van de FNV. Binnen een jaar zat ik in het bestuur van de sectie vormingswerk voor werkende jongeren en niet veel later werd ik tot voorzitter daarvan verkozen. Ik werd actief lid omdat ik vond dat de bond een progressievere koers moest varen en de leden meer invloed op het beleid moesten krijgen. In onze sectie vormingswerk schaften we de verkiezing van afgevaardigden voor het congres af. We waren voor directe democratie. Ieder lid kon naar het congres komen en we stemden volgens het 'one man, one vote'-principe.

In de hoogtijdagen had de sectie 1200 leden, waarvan er 800 op een vrije zaterdag naar een congres kwamen. De door ons en andere delen van de ABOP gewenste progressievere koers hield in: een scherpere opstelling tegenover de regering, een keuze voor een brede vakbeweging die ook stelling neemt rond maatschappelijke vraagstukken als vrede en veiligheid en discriminatie.

Ook een onafhankelijker opstelling tegenover de PvdA stond op ons wensenlijstje. De rode familie was voor ons, vaak lid van een van de kleinere linkse partijen, passé. We vonden het onbestaanbaar dat de voorzitter van onze vakbond ook lid van de Eerste Kamer voor de PvdA was en ijverden ervoor dat zo'n combinatie van functies onverenigbaar werd. We vormden een gideonsbende in de vakbeweging. Sociaal-democratisch georiënteerde bestuurders maakten zich zorgen over deze radicalisering van wat ze gewend waren te beschouwen als 'hun' vakbeweging. In kranten verschenen artikelen over de grote invloed van met name de CPN in sommige FNV-bonden. CPN'ers, waaronder ikzelf, werden ervan beschuldigd rechtstreeks opdrachten te krijgen van het partijbestuur. Dat terwijl de CPN, beducht voor celvorming ('horizontalisering') in eigen gelederen, ons verbood onderling contact te hebben. Daar hielden we ons niet aan, niet in de partij en niet in de vakbeweging, want als je wat wilde veranderen moest je samen optrekken.

Daarnaast stond voor ons vast dat we om echte en duurzame invloed te krijgen niet kritisch aan de kant moesten blijven staan, maar ook zelf bestuurlijke verantwoordelijkheid moesten nemen in de vakbeweging. Ook dat werd in eerste instantie door de zittende, vaak met de PvdA verbonden bestuurders en kaderleden met argusogen bekeken. Zo werd ik zelf pas verkozen in het hoofdbestuur van de onderwijsbond na me drie keer verkiesbaar te hebben gesteld. Mijn verkiezing tot voorzitter acht jaar later werd overigens breed gedragen, een teken van gewijzigde verhoudingen. Gelouterd door de opgedane bestuurlijke ervaring koos ik als titel voor mijn aanvaardingsspeech het gematigde motto *Continuïteit en vernieuwing*. Inmiddels had ik de CPN al een aantal jaren vaarwel gezegd. Een belangrijke overweging daarbij was mijn ervaring dat om politiek resultaat te boeken je toch zaken moet zien te doen met de grote politieke partijen en dat klein links zich te veel beperkte tot getuigenispolitiek. De vorming van Groen-Links liet te lang op zich wachten en na een aantal jaren partijloos te zijn geweest, werd ik lid van de PvdA.

Opeenvolgende crises

Terugkijkend stel ik vast dat de brede vakbeweging die we nastreefden maar een aantal jaren als zodanig heeft gefunctioneerd. De FNV nam in de eerste helft van de tachtiger jaren actief deel aan de acties tegen kernwapens, sprak zich uit voor afschaffing van de dienstplicht, ijverde voor de pil in het ziekenfondspakket en steunde de strijd voor het recht van de vrouw op abortus. De tweede feministische golf inspireerde tot het vormen van aparte vrouwengroepen binnen de vakbonden, we voerden intellectueel hoogstaande discussies over het doorbreken van 'de heteroseksuele norm' en ijverden voor goede voorzieningen om arbeid en zorg te combineren. We voerden actie tegen 'Bestek 81', dat voor ons symbool stond voor de afbraak van de verzorgings-

Ella Vogelaar *Opstaan en weer vallen: partij en vakbeweging*

maatschappij, en wisten de FNV in die strijd aan onze zijde. Maar dat bleek onvoldoende om het tij te keren, we kwamen in een diepe economische crisis terecht met een sterk oplopende werkloosheid en bezuinigingen in de collectieve sector. De vakbeweging werd in het

Naast het voeren van acties zal de FNV compromissen moeten sluiten

defensief gedrongen en verloor met name in de industriële sectoren veel leden. Dat leidde tot een heroriëntatie, we gingen weer terug naar onze kerntaken rond arbeid en inkomen en de individuele belangenbehartiging kreeg meer aandacht. We voerden verhitte discussies over deze koerswijziging en vreesden dat de FNV zou worden tot een sociale ANWB in plaats van een strijdorganisatie. Eind jaren tachtig wist de FNV weer een offensieve koers te ontwikkelen. Op 8 oktober 1988 vond de voor toen grootste vakbondsmanifestatie van na de Tweede Wereldoorlog plaats, meer dan 150.000 mensen demonstreerden op het Museumplein in Amsterdam. De kramen waar de bonden zich presenteerden stonden zij aan zij met stands van milieuorganisaties en migrantengroepen. Het elan was terug, je was trots om onderdeel van deze beweging te zijn. Na jaren van ledenverlies was er ook weer aanwas: in september 1990 werd het miljoenste lid ingeschreven.

Van 1989 tot 1994 zat de PvdA met het CDA in een kabinet, met Wim Kok als vice-premier. De plannen tot inkrimping van de WAO leidden tot een heftige confrontatie tussen de FNV en de PvdA. Prominente vakbondsbestuurders zegden publiekelijk hun lidmaatschap van de PvdA op. Dit patroon van confrontaties tussen de PvdA en de FNV als de PvdA regeringsver-

antwoordelijkheid draagt en maatregelen treft die de vakbeweging onwelgevallig zijn, herhaalde zich in de jaren daarna met een zekere regelmaat. Ik heb het zelf meegemaakt toen ik, inmiddels vice-voorzitter van de FNV, bij het aantreden van Paars I werd geconfronteerd met een forse bezuiniging op de Arbeidsvoorziening. De FNV had nog maar zeer recentelijk na veel wikken en wegen bestuurlijke verantwoordelijkheid genomen voor deze polderinstelling van overheid, werkgevers en werknemers. Na maanden van onderhandelingen met minister Melkert bereikten de sociale partners een akkoord, dat een aantal scherpe kantjes van de bezuinigingen afhaalde.

Een andere ervaring betreft het plan van het kabinet-Balkenende IV om het ontslagrecht te versoberen. Ik was in dat kabinet de enige PvdA-minister met wortels in de vakbeweging en heb, helaas zonder succes, als een soort olievrouwtje getracht te komen tot een oplossing die voor zowel vakbeweging als werkgevers en kabinet aanvaardbaar zou zijn. En nu is daar een nieuw dieptepunt in de verhoudingen tussen een kabinet waar de PvdA deel van uitmaakt en de FNV rond het ambtenarenakkoord dat minister Plasterk heeft afgesloten met een meerderheid van de bonden, maar zonder de grootste, de FNV-bond.

In de periode na de fusie tussen NVV en NKV hebben zich de nodige ups en downs voorgedaan in de relatie tussen de PvdA en de FNV. We bevinden ons nu weer in een periode van verwijdering. Daarvoor zijn oorzaken aan zowel PvdA- als FNV-zijde aan te wijzen. De PvdA heeft een groot deel van haar traditionele aanhang verloren aan de SP en in mindere mate ook aan de PVV. Na het afschudden van de rode veren en de steun van de PvdA voor veel neoliberal beleid (denk aan marktwerking in de zorg, de sociale zekerheid, het vervoer en energievoorziening en de overheid benaderen als bedrijf), herkenden velen zich niet meer in de partij. De deelname aan het huidige kabinet met de VVD heeft dit proces nog versterkt,

Ella Vogelaar *Opstaan en weer vallen: partij en vakbeweging*

het ledenverlies zet gestaag door en in de peilingen staat de PvdA er beroerd voor. Ik neem waar dat er bij een grote groep partijleden een verlangen is naar herbronning van onze sociaal-democratische principes.

Van waarde en linkse bundeling

Het project 'Van waarde' van de Wiardi Beckman Stichting is daar een uitdrukking van en biedt goede aanknopingspunten om de oude waarden met betrekking tot bestaanszekerheid, goed werk, verheffing en verbinding opnieuw te laden. Deze onderstroom krijgt echter onvoldoende vleugels omdat het kabinetsbeleid er vaak mijlenver van afstaat. Wil de PvdA weer aantrekkingskracht verwerven voor grote groepen mensen, dan zal ze het gedachtengoed van 'Van waarde' tot leidraad van het nieuwe verkiezingsprogramma én van haar handelen moeten maken.

Voor het ontwikkelen van een wenkend links perspectief zou de partij ook het initiatief moeten nemen om tot progressieve samenwerking te komen. De versnippering op links is funest. Daartoe behoort wat mij betreft ook de SP. Duidelijk is dat de PvdA en de SP op bepaalde terreinen grondig van mening verschillen, bijvoorbeeld wat betreft de Europese samenwerking. Maar het valt niet te ontkennen dat de SP op dit moment sterker geworteld is onder de lagere en middeninkomens dan de PvdA, en een activistisch kader heeft dat sterk vertegenwoordigd is in de vakbeweging. De SP lijkt de laatste jaren ook in te zien dat zonder bestuurlijke verantwoordelijkheid te nemen de invloed beperkt blijft. En als die verantwoordelijkheid er naast lokaal en provinciaal ook op landelijk niveau komt, zal de SP geconfronteerd worden met dezelfde dilemma's als andere progressieve partijen die in het landsbestuur zitten.

Voor de FNV ligt er de opgave om het hernieuwde activisme in eigen gelederen verder te versterken op basis van eigen kracht en positie in de samenleving. De succesvolle acties

van de afgelopen jaren door de schoonmakers voor een betere betaling en meer respect, recentelijk tegen ontslagen in de thuiszorg en voor afschaffing van het minimumjeugdloon, zijn daarvan geslaagde voorbeelden. Maar ook voor de FNV geldt dat zij dit activisme moet weten te combineren met het sluiten van compromissen met werkgevers en regering om de belangen van haar leden zo goed mogelijk te behartigen.

Mijn ervaring is dat als je als activist de vakbeweging binnenkomt en vervolgens bereid bent bestuurlijke verantwoordelijkheid op je te nemen, dit alleen met enig succes kan als je erkent dat politieke én vakbondssuccessen zich afspelen binnen de smalle marges van het mogelijke en dat het sluiten van compromissen daarbij onvermijdelijk is. De kunst is om daarbij wel geloofwaardig te blijven voor de achterban. Voor het slagen daarvan is het van groot belang dat mensen in de linkse partijen en de vakbeweging zich in elkaars positie kunnen verplaatsen en elkaar de ruimte geven om het eigen verhaal te blijven vertellen. Transfers van personen tussen politiek en vakbeweging kunnen aan dat wederzijdse begrip bijdragen.

Tot slot: het is bijzonder om te zien dat zich in de samenleving een krachtige onderstroom vormt waarin mensen zich in allerlei nieuwe collectiviteiten verenigen. Ik zie energie- en zorgcoöperaties die worden opgericht, buurten dorpshuizen die in zelfbeheer worden genomen en groene initiatieven die op talloze plekken ontstaan. Bij de totstandkoming van vergelijkbare initiatieven in het begin van de twintigste eeuw speelde zowel de vakbeweging als de sociaal-democratische partij een belangrijke rol. De vraag of de vakbeweging en de partij zich afzonderlijk én gezamenlijk aan de huidige negatieve spiraal van ledenverlies en gebrek aan vertrouwen weten te ontworstelen, staat of valt met de vraag of zij zich weten te verbinden met deze onderstroom van nieuwe collectiviteiten. Daarvoor zijn mensen nodig die hun rode veren behouden en hooguit hun allerwildste haren verliezen.